

تحلیل رفتارهای زیست محیطی ساکنان شهر رشت با تأکید بر سبک زندگی

- ^۱ ضرغام فتحی
^۲ محمدامین کنعانی
^۳ حسن چاوشیان

چکیده

مسائل زیست محیطی بعنوان یکی از تهدیدهای عمده برای بشر در قرن بیست و یکم شناخته شده‌اند. اکثر مسائل زیست محیطی پیامد رفتار انسان است و این رفتارها در خلأ صورت نمی‌پذیرند و انواع تعیین‌کننده‌های زمینهای، هویتی در آن دخیل می‌باشند به طوری که در بررسی رفتارهای زیست محیطی توجه به سبک زندگی و نحوه مواجهه افراد با محیط زیست حائز اهمیت است. هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه بین سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی ساکنان شهر رشت می‌باشد. روش مورد استفاده در این پژوهش پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش افراد بالای ۱۶ سال ساکن شهر رشت می‌باشند که از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای بصورت تصادفی انتخاب شده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بین سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. به نظر می‌رسد مسئله محیط زیست در

^۱ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه گیلان. zarghamfathi@gmail.com

^۲ استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه گیلان. aminkanani@yahoo.com

^۳ استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه گیلان. hasanchavoshian@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۲/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۶/۱۶

شهر هایی مانند رشت به عنوان یک مسئله ی مهم اجتماعی تلقی نمیشود و بحثی است که هنوز وارد عرصه عمومی نشده و محدود به نخبگان جامعه می باشد.

واژه‌های کلیدی: مسائل زیست محیطی، رفتارهای زیست محیطی، سبک زندگی، رشت

۱. مقدمه

جهان به جای ورود به دنیای پست مدرن به سوی دوره ای گام بر می دارد که در آن پیامد های مدرنیته ریشه ای تر و جهانی تر از پیش شده اند (گیدنز، ۱۳۸۲). ما امروزه در نظامی جهانی زندگی می کنیم که امنیت و سلامت ما با مخاطره هایی روبه رو است، مخاطره هایی که هیچ یک از نسل های پیشین آنها را تجربه نکرده است. یکی از این مخاطرات، مسائل مربوط به محیط زیست است که پیامد رفتار انسان با طبیعت است به گونه ای که اکثریت عظیم دانشمندان پذیرفته اند که مسائلی که امروزه محیط زیست با آن دست و پنجه نرم می کند، نتیجه شتاب گرفتن توسعه صنعتی و تکنولوژیکیو گسترش مداوم مداخله انسان در طبیعت بوده است. گسترش شهر نشینی، تولید صنعتی، آلودگی، پروژه های کشاورزی بزرگ مقیاس، تأسیس سدها و نیروگاه های هیدرو الکتریکی، و برنامه نیروی هسته ای فقط بعضی از موارد دستکاری آدمیان در محیط طبیعی شان است. برآیند کلی این فرایندها، تخریب گسترده محیط زیست بوده است که علت دقیق آن چندان معین نیست و پیامد های آن نیز به دشواری قابل محاسبه است (گیدنز، ۱۳۸۹: ۹۸-۹۷). رفتارهای زیست محیطی مجموعه ای از کنش های مربوط به محیط زیست در یک طیف وسیع شامل احساسات، تمایلات و آمادگی های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست می باشد افراد هر جامعه برحسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی و فرهنگی برخورد متفاوتی با محیط زیست دارند. این برخورد ها ممکن است کاملاً منفی و علیه محیط زیست یا بالعکس کاملاً مثبت و به سود آن باشد. (خوش فر و همکاران، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹) و یا خنثی باشند

الریش بک معتقد است که این مخاطره ها دارای ابعاد جهانی اند و از لحاظ اجتماعی به فضا یا زمان محدود نمی شوند. از این رو شرایط و اصول مدرنیته صنعتی نخستین یعنی طبقه، ملیت و به همان اندازه تصور کنترل و عقلانیت خطی اقتصادی - فنی را بی اثر می کنند (بک، ۱۳۸۸) تشدید پیامد

های مدرنیته و وقوع تحولات بنیادین در چند دهه اخیر نظریه پردازان اجتماعی را به سمت نقش فزاینده سبک زندگی در بر ساختن هویت شخصی و اجتماعی سوق داده است. در بدنه معرفت و پیشینه کلاسیک جامعه شناسی مفهوم طبقه برای مدت طولانی اصل طلائی تبیین بود. از اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم نظریه پردازان اجتماعی و فرهنگی کم کم زندگی روزمره را به عنوان حوزه ای پویا تر و پر منازعه مفهوم پردازی کردند. براین اساس گفته می شود که دیگر نمی توان زندگی روزمره را به صورت کلیتی متجانس و همگون توصیف کرد، از هم گسیختن مدرنیته و به دنبال آن کاسته شدن از اهمیت تلقی های مدرنیستی از هویت که بر اساس طبقه، جنسیت و شغل شکل می گرفت از یک طرف و دیگر رواج فزاینده صنعت فرهنگ و رسانه هاست که نقش مهمی در ایجاد و القای شکلهای نوین هویت اجتماعی بر اساس الگوی مصرف و فراغت داشته اند. (اباذری و چاوشیان، ۱۳۸۱).

در چنین وضعیتی سبک زندگی انعطاف پذیر تر است. (اباذری و چاوشیان، ۱۳۸۱). زیرا برخلاف مفهوم طبقه، محتوا، منطق یا منشأ زندگی را از پیش تعیین نمی کند. سبک زندگی در برگیرنده فعالیت های فراغت، مصرف فرهنگی و الگوی روابط اجتماعی است و نگرش و ارزشها و جهان نگرایی افراد را منعکس می کند. به بیان دیگر، سبک های زندگی کردارهایی هستند که به جریان عادی زندگی روزمره تبدیل شده اند، کردارهایی که بازنماگر هویت های فردی، گروهی و اجتماعی اند سبک زندگی فقط حاکی از این است که برخی پیشینه ها فعالیتها، در آمدها و نگرشها با یکدیگر سازگارند و تحلیل گر اجتماعی می تواند آنها را ترسیم کند. (اباذری و چاوشیان، ۱۳۸۱).

در جوامع پیشامدرن غالباً سنت رفتار روزمره را هدایت می کرد. یعنی مرجعیت اعمال پیشین تعیین کننده رفتار بود در حالی که در جوامع مدرن اعمال اجتماعی پیوسته در پرتو اطلاعات جدید مورد باز بینی قرار می گیرند. در حقیقت فرایند مستمر باز اندیشی یا تولید دانش در باره فرایند های اجتماعی در حوزه های اجتماعی بیشتری (از خانواده گرفته تا آموزش و پرورش، رفاه اجتماعی و حکومت) به جزء نهادینه شده عمل اجتماعی بدل شده است. گیدنز مدعی است که فرایند بازاندیشی در سطح نهادی و بین فردی تنها مشخصه مدرنیته نیست بلکه تعامل یا بازخورد میان این دو سطح نیز از جمله این مشخصه هاست. دانشی که توسط نهاد ها ایجاد می شود نه تنها در اعمال نهادی بلکه توسط افراد نیز به کار گرفته می شود. (سیدمن، ۱۳۸۶) به این معنی که آگاهی از یک

مسئله می تواند بر تصمیم گیری راجع به آن مسئله تأثیر گذارد خصوصا اگر این آگاهی چیزی بیش از یک آگاهی صرف باشد.

وقتی صحبت از محیط زیست و مسائل آن می شود این مفهوم ضمنی را به همراه می آورد که تهدیدات زیست محیطی پیش روی هرکسی که بر روی کره زمین زندگی می کند قرار می گیرند چرا که مسائل زیست محیطی مرز سیاسی نمی شناسند و مرزهای ملی را در می نوردند به گونه ای که در سطح کلان کشورها و نظام بین الملل و در سطح خرد با امور روزمره پیوند خورداند. این حقیقت پرتوهای پر فروغ تری به ای واقعیت می تاباند که وابستگیهای متقابل و تازه ای بین همه نظامهای جهانی پدید آمده است. ژرفای وابستگی ها بدان حد رسیده است که تأثیرات دوربرد فعالیتهای شخصی مسائل سیاره ای را عملا به درون خانه های ما کشانده است. به طوری که دسته پنجه نرم کردن با خطرهای متصور از آسیب دیدگی نظام زیست محیطی کره زمین منوط به واکنشهایی جهانی و منتظم در سطوحی فراتر از کنش انفرادی است. از سوی دیگر چنین خطرهایی به طور موثر رفع نخواهد شد مگر آنکه واکنش ها و انطباق پذیری های جدی از طرف هر یک از افراد جامعه ای بشری نشان داده شود.

در اوضاع و احوالی که انواع باز تابندگی ها بطرز پیچیده ای در یکدیگر تنیده شده اند، حداکثر آگاهی از ماهیت بازتابی نظامهایی که بطور مستمر الگوهای زیست محیطی را تغییر می دهند هم لازم است و هم چاره ساز، دنیای روابط اجتماعی و تأثیر بازتابی آنها بر شیوه ای زندگی باعث شده که تصمیم گیری شخصی افراد بر ملاحظاتی جهانی تأثیر می گذارد. با پیش کشیده شدن مسائل مربوط به محیط زیست طبیعی، و اینکه موجودات زنده در معرض فرایند انحطاط و نابودی بسیار ژرف و دوربردی قرار گرفته است. از مهمتر همه دگرگونی هایی است که به همین مناسبت در رفتارهای انسان پدید می آید. زیرا آگاهی به این واقعیت که طبیعت عملا به پایان هستی خود نزدیک می شود فقط منحصر به کارشناسان و متخصصان نیست. بخش وسیعی از مردم عادی نیز به این خطر پی برده اند. یکی از مباحث روشن و آشکار مسأله ای محیط زیست در سیاره ای ما این است که مردم بیش از پیش در می یابند که هرگونه پیش گیری یا متوقف ساختن فرایند نابودی و

ضرغام فتحی، محمدمین کنعانی و حسن چاوشیان ۱۰۷

انحطاط محیط زیست طبیعی کره ای زمین مستلزم پذیرش الگوی تازه برای سبک زندگی^۴ است. (گیدنز:۱۳۷۸)

در قرن حاضر رفتار زیست محیطی به عنوان یکی از مهمترین و تأثیرگذارترین عوامل بر محیط زیست است که مورد توجه بسیاری از جامعه شناسان زیست محیطی قرار گرفته است. مطالعات دانلپ و ون لیر (۱۹۷۸)، فیلو و همکاران (۱۹۹۴)، دانلپ و همکاران (۲۰۰۰)، گرافتون و همکاران (۲۰۰۳)، پری زنگنه و همکاران (۲۰۰۵)، و صالحی (۲۰۰۸)، فردوسی و مرتضوی (۱۳۸۶)، صالحی و امام قلی (۱۳۹۰)، میبودی (۱۳۹۱) نشان می دهد که آگاهی و شناخت زیست محیطی، متغیر موثری بر رفتار زیست محیطی است، اما کمتر به سبک زندگی به عنوان متغیر تأثیر گذار بر محیط زیست و رفتارهای زیست محیطی توجه شده است به طوری که در داخل ایران اصلاً بدان پرداخته نشده و در معدود مطالعاتی هم که در خارج از کشور معدود بدان پرداخته شده است. مطالعه ای هان پا (۲۰۰۷)، اسکوگن (۲۰۱۰) سزری (۲۰۱۱)، توماس (۲۰۱۳) نشان می دهد که سبک زندگی متغیر موثری بر رفتارهای زیست محیطی است. بطوری که که سبک های مختلف زندگی تعهد حمایت از محیط زیست را بهتر از متغیرهای سنتی اجتماعی و اقتصادی توضیح می دهد. قابل ذکر است که در پژوهش های یاد شده در تأکید بر رفتارهای زیست محیطی بیشتر با رویکرد مصرف توجه شده است و کمتر به نحوه مواجهه یا برخورد افراد با محیط زیست توجه شده است. لذا این پژوهش قصد دارد به نحوه مواجهه افراد با محیط زیست طبیعی بپردازد.

کلان شهر رشت با مسائل زیست محیطی مانند آلودگی رودخانه ها، آبهای سطحی، از بین رفتن جنگل و زباله.. مواجهه است. بطوری که در ارتباط با رودخانه زرچوب شواهد حاکی از این است که روزانه بیش از ۱۵۰ هزار متر کعب فاضلاب (خانگی، بیمارستانی و صنعتی) در آن ریخته می شود. با توجه به اینکه مسائل زیست محیطی هر روز ابعاد گسترده تری پیدا می کنند و آگاهی از آن در بین بخش وسیعی از مردم همه گیر شده است. این احتمال وجود دارد که بین سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی در شهر رشت رابطه وجود داشته باشد. این جستار تلاش خواهد کرد تا به بررسی چگونگی این رابطه بپردازد.

۲. روش مطالعه

⁴lifestyle

این پژوهش به لحاظ روش شناختی از رویکردی کمی بهره می برد و با توجه به ماهیت طرح، روش مورد استفاده در این پژوهش، پیمایش است جهت اندازه گیری و جمع آوری داده های مورد نیاز از تکنیک پرسشنامه و مراجعه مستقیم به شهروندان شهر رشت استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه افراد ۱۶ سال بالای ساکن شهر رشت است که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ تعداد ۶۹۸۰۱۴ نفر بر آورد گردیده است. (سالنامه ای آماری استان گیلان)، حجم نمونه آماری نیز ۴۰۰ نفر است که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ایبا مراجعه به واحدهای نمونه در شهر رشت در زمستان سال ۱۳۹۲ انتخاب شدند. با توجه به اینکه در این پژوهش تمامی متغیرهای مورد بررسی در سطح فرد تحلیل شده است نتایج نیز در همین سطح، توصیف و تحلیل شده است، واحد تحلیل آن فرد می باشد. در سطح تحلیل داده ها، ابتدا با استفاده از نرم افزار آماری IBM SPSS ورود داده ها انجام شده و بعد از انجام آزمون های آماری، رابطه متغیرهای پژوهش مورد بررسی و تجزیه تحلیل قرار گرفته است.

لازم به ذکر است که پرسشنامه محقق ساخته و دارای ۴۰ گویه می باشد از حیث اندازه گیری، جهت ساختن شاخص هایی که تا حد امکان بتوانند متغیرهای مورد بررسی را اندازه بگیرند، علاوه بر مشاوره با برخی صاحب نظران و پژوهشگران (تأمین نوعی اعتبار صوری)، با حدود سی نفر از شهروندان مرد و زن ساکن شهر رشت مصاحبه شد. افزون بر این، جهت ارزیابی روایی وسیله اندازه گیری تحقیق در مرحله اول پیش آزمون به عمل آمد. به این ترتیب که پرسشنامه طراحی شده در میان ۳۰ نفر از زنان و مردان (حدود ۱۰ درصد کل پاسخگویان) توزیع گردید و پس از گردآوری داده ها با استفاده از نرم افزار فوق الذکر میزان سازگاری درونی (به روش آلفای کرونباخ) گویه ها محاسبه شد که جزئیات آن در جدول ۱ آمده است. با توجه به این که پرسشنامه دارای بعد زیست محیطی و سبک زندگی بود امتیاز دهی به گویه های رفتارهای زیست محیطی بر روی یک پیوستار ۱ تا ۳ صورت پذیرفت به این معنی که به رفتار حامی زیست محیطی یک، به رفتار خستی دو و به رفتار مخرب زیست محیطی عدد سه اختصاص یافت همچنین گویه های سبک زندگی از ۱ تا ۵ امتیاز دهی شد که از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف را در بر می گرفت.

جدول شماره ۱ جدول مربوط به ضریب آلفای کرونباخ برای مفاهیم اصلی

متغیرها و مفاهیم اصلی	تعداد	نمونه ها	/ ضریب	وضعیت روایی
رفتارهای زیست	۱۸	۲۹	۰/۷۳	خوب
سبک زندگی	۱۴	۲۴	۰/۶۹	خوب

۳. نتایج پردازش های توصیفی یک متغیره

توصیف متغیرهای زمینه ای: در این تحقیق علاوه بر تلاش برای تبیین رابطه سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی، سعی شده است تا تمایزپذیری و تغییر مقوله رفتارهای زیست محیطی، در ارتباط با یک سری از متغیرهای زمینه ای مانند جنسیت، سن، وضعیت تأهل و تحصیلات تبیین گردد. بر این اساس در جدول شماره ۲ وضعیت پاسخگویان تحقیق از حیث این چهار متغیر زمینه ای توصیف شده است. نتایج جدول ۲ بیانگر آن است که از لحاظ جنسیت ۴۰/۲ درصد از پاسخگویان مرد و ۵۹/۸ درصد زن هستند از نظر سنی بیشترین فراوانی گروه های سنی پاسخگویان مربوط به گروه سنی ۱۶ تا ۳۰ ساله است که بیش از ۵۳/۳ از پاسخگویان را شامل می شود. همچنین کمترین گروه سنی نیز با فراوانی ۳/۴ درصد یعنی تنها ۱۲ نفر مربوط به پاسخگویانی است که بالاتر از ۶۰ سال داشته اند. همچنین آماره های توصیفی مربوط به وضعیت تأهل بیانگر آن است که ۵۴ درصد از پاسخگویان مجرد و بیش از ۴۳ درصد از افراد را متأهلین تشکیل می دهند. نهایتاً، ۰/۶ درصد از افراد مطالعه بی سواد بودند، ۱۰/۲ درصد آنها دارای مدرک تحصیلی زیر دیپلم، ۳۱/۷ درصد دیپلم، ۱۱ درصد کاردانی، ۳۸/۲ درصد مدرک کارشناسی، ۸/۲ درصد افراد دارای مدرک ارشد و بالاتر بوده اند. بیشترین میزان تحصیلات مربوط به کسانی است که دارای مدرک کارشناسی (۳۸/۲) و کمترین میزان مربوط به افرادی است که دارای مدرک تحصیلی ارشد (۸/۲) و بالاتر بوده اند.

جدول شماره ۲ توزیع فراوانی و آماره های توصیفی متغیرهای زمینه ای مطالعه

متغیر	مقوله	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی معتبر
جنسیت	مرد	۱۴۳	۴۰/۲	۴۰/۲
	زن	۲۱۱	۵۹/۸	۱۰۰
سن	۱۶ - ۳۰	۱۸۸	۵۳/۶	۵۵/۹
	۳۱ - ۴۵	۱۲۷	۳۶	۳۳/۴
	۴۶ - ۶۰	۲۶	۷/۴	۷/۲
	بالای ۶۱	۱۲	۳/۴	۳/۴
وضعیت تأهل	مجرد	۱۹۱	۵۴/۱	۵۴/۱
	متأهل	۱۵۲	۴۳/۱	۴۳/۱
	بدون همسر	۱۰	۲/۸	۲/۸
تحصیلات	بی سواد	۲	۰/۶	۰/۶
	زیر دیپلم	۳۶	۱۰/۲	۱۰/۲
	دیپلم	۱۱۲	۳۱/۷	۳۱/۷
	فوق دیپلم	۳۹	۱۱	۱۱
	لیسانس	۱۳۵	۳۸/۲	۳۸/۲
	ارشد و بالاتر	۲۹	۸/۲	۸/۲

توصیف متغیرهای اصلی تحقیق: گام دوم برای شناخت توصیفی از جمعیت مورد مطالعه، توصیف نحوه توزیع، رفتارهای زیست محیطی در میان آنهاست. نتایج جدول ۳ نشان می دهد که ۷/۱ درصد از پاسخ گویان دارای رفتار زیست محیطی مخرب، ۵۸/۶ درصد از پاسخگویان دارای رفتارهای زیست محیطی خنثی یا بی طرفانه و ۳۴/۳ درصد از پاسخگویان دارای رفتارهای مساعد زیست محیطی می باشند.

سبک زندگی یکی از مهمترین متغیرهای تحقیق است. این مفهوم هشت مقوله ی، مطالعه، فیلم دیدن، رفتن به کلاسهای آموزشی، گوش دادن به موسیقی، انجام فعالیت های مذهبی، مسافرت رفتن، ورزش کردن و میزان روابط و احساس دوستی مورد بررسی قرار گرفت. که نتایج توصیفی آن به شرح زیر است.

ضرغام فتحی، محمدمین کنعانی و حسن چاوشیان ۱۱۱

جدول شماره ۳ توزیع فراوانی متغیر مستقل سبک

زندگی

گویه ها	خیلی	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	انحراف
مطالعه کردن	۱۳/۹	۲۰/۷	۳۸/۸	۱۳/۳	۱۳/۳	۲/۲۹	۱/۱۹
فیلم تماشا کردن	۲۸/۳	۲۴/۱	۳۴/۸	۸/۲	۴/۵	۲/۳۷	۱/۱۱
رفتن به کلاس های آموزشی	۱۲/۵	۷/۴	۱۸/۴	۱۳/۹	۴۷/۹	۳/۷۷	۱/۳۸
گوش دادن به موسیقی	۴۱/۹	۱۹	۲۳/۸	۹/۶	۵/۷	۲/۱۷	۱/۲۲
فعالیت های دینی و مذهبی	۱۲/۷	۱۰/۸	۳۳/۴	۱۳/۳	۲۹/۷	۳/۳۷	۱/۳۴
مسافرت رفتن	۱۸/۱	۱۳	۳۵/۴	۲۲/۴	۱۱	۲/۹۵	۱/۲۳
ورزش کردن	۱۹/۸	۱۵/۹	۳۶/۳	۱۹/۳	۸/۸	۲/۸۱	۱/۲۰

یافته های موجود در جدول فوق بیانگر این مطلب است که میانگین مقدار زمانی را که برای فعالیت های فراغتی اختصاص می دهند، ۲/۸۲ می باشد که از سطح متوسط کمتر است. اما این آماره برای تک تک گویه های به کاررفته برابر نیست و دارای سطوح حداکثر و حداقلی می باشد. برای نمونه گویه «گوش دادن به موسیقی.» دارای بیشترین شدت پاسخ ها و گویه «رفتن به کلاس های آموزشی.» دارای کمترین شدت پاسخ ها می باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رساله جامع علوم انسانی
۴. نتایج پردازش های دو متغیره توصیفی و استنباطی

در این قسمت از مقاله نتایج پردازش های دو متغیره و مرتبط با پرسش های پژوهش با استفاده از روش های آماری مناسب ارائه می گردد.

پرسش اصلی این پژوهش عبارت است از اینکه چه ارتباطی بین سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی وجود دارد؟. برای سنجش ارتباط بین رفتارهای زیست محیطی و سبک زندگی ترکیبی از پرسش های باز و بسته استفاده شد. پرسش های بسته در قالب لیکرت پنج مقوله ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) پاسخ گو را درباره میزان پرداختن به فعالیت مورد نظر در اوقات فراغت مورد سوال قرار می دهد. سپس در قالب یک پرسش باز، پاسخگو در باره نوع فعالیتی که دنبال می کنند مورد پرسش قرار می گیرد. برای سنجش رابطه بین رفتار زیست محیطی با سبک زندگی، رابطه ی هر یک از معرف های سبک زندگی در پرسش های باز بعنوان متغیر مستقل به طور جداگانه با رفتارهای زیست محیطی مورد سنجش قرار گرفت، که به تفصیل ارائه می گردد.

میزان مطالعه و رفتارهای زیست محیطی: در انتخاب متغیر میزان مطالعه، فرض پژوهشگر بر این پایه استوار بود که ممکن است، بین سرمایه ی فرهنگی و نوع رفتار هایی که افراد در مواجهه با طبیعت از خود بروز می دهند، رابطه وجود داشته باشد. از آنجا که سطح سنجش متغیرها ترتیبی است، برای سنجش شدت رابطه آنها ضریب همبستگی تاوی- کندال مناسب تشخیص داده شد و مورد استفاده قرار گرفت. ضریب همبستگی بین دو متغیر مطالعه و رفتار زیست محیطی $0/048$ - و سطح معنی داری آن، $0/260$ می باشد. یافته های حاصل از این آزمون نشان می دهد که بین دو متغیر رابطه ای معناداری وجود ندارد.

با توجه به این که گفتمان محیط زیست بیش از سه دهه است که در کانون توجه بوده، و از خیلی وقت پیش در کشور های مختلف وارد کتاب های درسی و غیر درسی شده، این انتظار وجود داشت که بین دو متغیر رفتارهای زیست محیطی و میزان مطالعه رابطه ی معنا داری وجود داشته باشد. یکی از دلایلی که می توان برای این امر ذکر کرد شاید بی ربط بودن موضوع مورد مطالعه باشد به این معنی که ممکن است محتوای موضوعاتی که افراد مطالعه می کنند، ربطی به مسئله ی محیط زیست نداشته باشد. برای آگاهی از این مسئله طی یک پرسش باز از پاسخ گویان در باره نوع موادی که مطالعه می کنند، پرسیده شد. و پاسخ ها در یازده مقوله، شامل شعر، رمان، تاریخی، اجتماعی، روزنامه/مجله/وب، فلسفی روانشناسی، مذهبی، پزشکی، ورزشی و درسی گنجانده شد. سپس رابطه هر یک از این مقوله ها جداگانه با رفتارهای زیست محیطی گرفته شد. با توجه به سطح سنجش متغیرها که اسمی بودند از ضریب تاوی گودمن و کراسکال برای سنجش رابطه آنها

ضرغام فتحی، محمدمین کنعانی و حسن چاوشیان ۱۱۳

رفتارهای زیستمحیطی استفاده شد تا مشخص شود چه مقدار از تغییرات حاصل در متغیر وابسته (رفتار زیست محیطی) را می توان با استفاده از متغیر مستقل (مواد مطالعه) پیش بینی کرد. یافته های حاصل از این آزمونها نشان داد که هیچ یک از مواد مطالعه بعنوان متغیر مستقل نمی توانند تغییرات متغیر وابسته (نگرش زیست محیطی) را پیش بینی کند.

برای نمونه مطالعه متغیر مطالعه کتاب های درسی تنها ۰/۰۲ از تغییرات متغیر وابسته (رفتارهای زیست محیطی) را می تواند پیش بینی کند. جای خالی محیط زیست را ابتدا باید در کتاب های درسی جستجو کرد چرا که در کتاب های درسی و آموزشی چیزی که بتواند نگرش ها، مهارت ها و رفتارهای زیست محیطی را در برگردد وجود ندارد. یافته های حاصل پایان نامه بررسی جایگاه محیط زیست و تنوع زیست محیطی در کتاب های درسی دوره ابتدائی نیز موید این امر می باشد. یافته های حاصل از این تحقیق نشان می دهد که محتوای کتاب های درسی در این دوره بیشتر در جهت توجه به دانش زیست محیطی بوده و کمتر شامل مهارت ها، گرایش ها و رفتارها ست (میبودی، ۱۳۹۱).

رفتن به کلاس های آموزشی (فوق برنامه) و رفتارهای زیست محیطی: در انتخاب متغیر رفتن به کلاس های آموزشی فرض محقق این بود که رفتن به کلاس های آموزشی می تواند یکی از معرف های سرمایه ی فرهنگی باشد. رفتن به کلاس های آموزشی می تواند مجسم کننده، ذخیره کننده یا تأمین کننده ارزش فرهنگی خاصی باشد. چرا که سرمایه ای فرهنگی می تواند به صورت ناملموس یعنی بصورت سرمایه ی معنوی به شکل ایده ها، عقاید و ارزش فرهنگی در یک گروه مشترک باشد. در تحقیق حاضر با توجه به سطح سنجش متغیرها که ترتیبی بود از ضریب همبستگی تاو بی کنال برای سنجش رابطه ی بین دو متغیر استفاده شد.

یافته های حاصل از آزمون های آماری نشان می دهد که بین میزان رفتن به کلاس های آموزشی و رفتار زیست محیطی ارتباط معناداری وجود ندارد. دلیل این امر بی ارتباط به یافته های متغیر مطالعه نیست. برای بررسی این مسئله طی یک پرسش باز از پاسخ گویان از پرسیده شد که آنها معمولاً به چه نوع کلاسهای می روند. جواب های پاسخ گویان در هفت مقوله شامل کلاس های موسیقی،

نقاشی، تئاتر، ورزش، (تعمیرات، بافندگی، آشپزی)، آموزشی درسی و خوشنویسی گنجانده شد. با توجه به سطح سنجش متغیرها ضریب گودمن و کراسکال برای سنجش رابطه آنها استفاده شد و ارتباط هر یک از متغیرها بطور جداگانه با رفتار زیست محیطی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون‌های آماری نشان داد که بین رفتن به کلاس‌های آموزشی (فوق برنامه) و رفتارهای زیست محیطی ارتباطی وجود ندارد. به طوری که درصد آن برای پیش‌بینی متغیر وابسته از ۰/۰۰۳ تجاوز نمی‌کند.

ارتباط بین میزان تماشای فیلم و رفتارهای زیست محیطی: فرض محقق برای گنجاندن متغیر تماشای فیلم در پرسشنامه بر این اساس استوار است که با توجه به نقشی که رسانه به معنای عام و فیلم به معنای خاص در انتقال مفاهیم فرهنگی اجتماعی دارد و با توجه به اینکه فیلم‌های زیاد با مضامین زیست محیطی در دهه‌های اخیر ساخته شده‌اند، این احتمال وجود دارد که بین تماشای فیلم و رفتار زیست محیطی رابطه وجود داشته باشد. بر پایه‌ای همین پیش‌فرض، در قالب طیف لیکرت پنج‌مقوله‌ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) از پاسخگویان در باره‌ی میزان فیلم دیدن پرسیده شد. با توجه به اینکه پرسشها، در سطح سنجش ترتیبی قرار داشتند از ضریب تاوی بی‌کندال برای سنجش رابطه‌ی بین دو متغیر استفاده شد.

یافته‌های حاصل از آزمون آماری تاوی بی‌کندال نشان می‌دهد که بین میزان تماشای فیلم و رفتار زیست محیطی ارتباط معناداری وجود دارد. و جهت رابطه مستقیم و مثبت است. برای آگاهی از ابعاد این رابطه و اینکه تماشای چه نوع فیلمی با نگرش زیست محیطی ارتباط دارد طی یک پرسش باز از پاسخگویان پرسیده شد که معمولاً چه نوع فیلم‌های تماشا می‌کنند، پاسخ‌ها در نه مقوله جداگانه قرار گرفت. سپس برای آگاهی از ارتباط سلایقی که ژانر خاصی را تماشا می‌کنند با رفتارهای زیست محیطی، از ضریب گودمن و کراسکال استفاده شد. یافته‌های حاصل از آزمون‌های آماری نشان می‌دهد که بین رفتارهای زیست محیطی و نوع فیلمی که افراد تماشا می‌کنند ارتباط معناداری وجود ندارد. با توجه به این که اکثر پاسخگویان اظهار کرده بودند که بیشتر فیلم‌های

تولید داخل را تماشایی کنند. این نتیجه بی ارتباط با محتوای سریال ها و فیلم های سینمایی که از تلویزیون سیما پخش می شود، نیست. چراکه در اکثر فیلم ها و سریال هایی در ایران تولید می شوند جای مضامین زیست محیطی خالی است.

گوش دادن به موسیقی و رفتارهای زیست محیطی: انگیزه ای محقق از گنجاندن متغیر گوش دادن به موسیقی در میان گویه های پرسش نامه، پاسخ دادن به این مسئله بود که آیا بین داوری های ذوقی و رفتار زیست محیطی ارتباطی وجود دارد؟ برای سنجش رابطه بین دو متغیر میزان گوش دادن به موسیقی و رفتارهای زیست محیطی با توجه به سطح سنجش متغیرها از ضریب تاوی بی کندال استفاده شد. یافته های حاصل از آزمون آماری تاوی بی کندال نشان داد که بین دو متغیر رابطه معنا داری وجود دارد و جهت آن مستقیم و مثبت است. به این معنی که انتظار هست که با افزایش میزان گوش دادن به موسیقی، پاسخگویان رفتار زیست محیطی مساعدی نیز داشته باشند. برای آگاهی از دقیق تر از ابعاد این رابطه طی یک پرسش باز از پاسخگویان پرسیده شد که به چه نوع موسیقی گوش می دهند. برای سنجش رابطه ی نوع موسیقی که افراد گوش می دهند و رفتار زیست محیطی از ضریب تاوی گودمن و کراسکال استفاده شد. یافته های حاصل از آزمون های آماری نشان داد که امکان پیش بینی رفتارهای زیست محیطی از روی سلاقی موسیقایی وجود ندارد از یافته های این متغیر و همچنین متغیر تماشای فیلم به عنوان معرف های داوری ذوقی می توان به این نتیجه رسید که بین داوری های ذوقی و رفتارهای زیست محیطی ارتباطی وجود ندارد. و نمی توان خطوطی بین آنها ترسیم کرد. رابطه ای مشاهده شده میان این متغیر ها و رفتار زیست محیطی احتمالاً ناشی از شانسی است.

فعالیت های مذهبی و رفتار های زیست محیطی: انگیزه ی محقق از این پرسش پاسخگویی به این پرسش بود که آیا اصولاً کسانی که دارای گرایشات مذهبی هستند، دارای رفتارها و نگرشهای زیست محیطی مناسبی هم می باشند؟ برای بررسی این رابطه با توجه به سطح سنجش متغیرها از ضریب تاوی بی کندال استفاده شد. یافته های تحقیق نشان می دهد که بین دو متغیر میزان فعالیت های مذهبی و رفتار های زیست محیطی وجود ندارد. برای پی بردن به این نکته که ممکن است بین نوع خاصی از فعالیت مذهبی با رفتارهای زیست محیطی رابطه وجود داشته باشد از پاسخگویان درباره نوع میزان و نوع فعالیت مذهبی که انجام می دهند پرسیده شد. یافته های حاصل

از انجام آزمون تاوی بی گودمن و کراسکال برای تک تک متغیرها (شامل مسجد رفتن، انجام واجبات مانند نماز و روزه، زیارت عتبات و اهل قبور، شرکت در جلسات مذهبی به مناسبت ولادت ها و شهادت ها و شرکت در عزاداری) نشان داد که امکان پیش بینی رفتارهای زیست محیطی از روی متغیر مستقل یعنی نوع فعالیت مذهبی وجود ندارد. و ارتباطی بین دو متغیر وجود ندارد. یافته های تحقیق نواح و فروتن کیا در باره ای ارتباط میزان دینداری و رفتارهای زیست محیطی (با بیان اینکه ارتباط معناداری بین این دو متغیر وجود ندارد) نیز یافته های این پژوهش را تأیید می کند...

میزان رفتن به مسافرت و رفتارهای زیست محیطی: با توجه به اهمیت یافتن بخش فراغت در دوران مدرن و اهمیت آن در باز نمایی ارزشها، علایق و انتظارات، هدف محقق از گنجاندن این پرسش میان گویه های پرسشنامه این بود که بررسی کند آیا انتخاب هایی که افراد در این حوزه یعنی گردش و مسافرت صورت می دهند، ارتباطی با رفتار زیست محیطی آنها دارند؟ و اینکه آیا بین نوع مکانی که افراد برای مسافرت رفتن انتخاب می کنند و رفتارهای زیست محیطی آنها ارتباطی وجود دارد؟. همچنین آیا ارتباطی بین انتخاب هایی که افراد جهت محل اقامت در سفر انجام می دهند با رفتارهای زیست محیطی آنها دارد؟ برای نمونه آیا تفاوتی در رفتارهای زیست محیطی کسانی که برای مسافرت عتبات عالیات را انتخاب می کنند با کسانی که شهرهای توریستی تاریخی را انتخاب می کنند وجود دارد؟ و یا اینکه تفاوتی در رفتارهای زیست محیطی کسانی که برای اقامت به هنگام مسافرت هتل را انتخاب می کنند با کسانی که در چادر سکونت می کنند وجود دارد؟. نتایج حاصل از جدول آزمون تاوی بی کندال نشان داد که بین متغیر میزان رفتن به مسافرت و همچنین مفصدی که افراد هنگام مسافرت رفتن انتخاب می کنند رابطه معناداری با رفتارهای زیست محیطی وجود ندارد.

همچنین نتایج حاصل از آزمون گودمن و کراسکال برای بررسی رابطه بین انتخاب هایی که افراد برای اقامت به هنگام مسافرت انجام می دهند با رفتارهای زیست محیطی وجود ندارد. از دلایل آن این می تواند باشد که محیط زیست و مسائل آن جایگاه حاشیه ای در جامعه ای ما دارند و مباحثی که در حوزه گردشگری و محیط زیست بعنوان سفر مسئولانه وجود دارد جایی در مناسبات

اجتماعی و فرهنگی ما ندارد. خصوصاً این موضوع در شهر رشت نمایان است هر چند که به نظر نمی رسد که این مسئله مختص به شهر رشت باشد.

همچنین در به بررسی رابطه بین میزان ورزش کردن و نوع آن با رفتارهای زیست محیطی و همچنین متغیر روابط اجتماعی (میزان صمیمیت و احساس دوستی) با رفتارهای زیست محیطی پرداخته شد، که نتایج حاصل از آزمون های آماری برای این متغیر ها از نظر آماری قابل اعتنا نبود.

جدول شماره ۵ ماتریس همبستگی بین سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	درصد معتبر	مقدار آزمون	سطح معنی داری
میزان مطالعه	رفتارهای زیست محیطی	-۰/۰۴۸	-	۰/۲۶۰
میزان رفتن به کلاس های آموزشی (فوق برنامه)	رفتارهای زیست محیطی	-۹/۷۱	-	۰/۳۳۱
میزان تماشای فیلم	رفتارهای زیست محیطی	۰/۱۲۷	-	۰/۰۰۲
میزان گوش دادن به موسیقی	رفتارهای زیست محیطی	۰/۱۴۶	-	۰/۰۰
میزان فعالیتهای مذهبی	رفتارهای زیست محیطی	-۰/۰۸۵	-	۰/۰۳۸
میزان مسافرت	رفتارهای زیست محیطی	۰/۰۷۱	-	۰/۰۹۲

۵. آزمون متغیر های زمینه ای

در اینجا پس از تبیین رابطه بین سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی، نوبت آن است که رابطه رفتارهای زیست محیطی با متغیرهای زمینه‌ای تبیین و رابطه آن نیز تفسیر شود.

رفتارهای زیست محیطی و جنسیت: انگیزش اصلی برای گنجاندن متغیر جنسیت در این پژوهش بررسی ادعای برخی از نظریه‌های فمینیستی و اکوفمینیسم مبتنی بر اینکه استعمار طبیعت با استعمار زنان همپوشانی دارد، بود. برای دست‌یابی به این منظور از ضریب لاندا برای نشان دادن رابطه بین دو متغیر استفاده شد. یافته‌های حاصل از آزمون لاندا نشان داد که متغیر مستقل (جنسیت) تنها می‌تواند تا ۰/۰۵۳ متغیر وابسته (رفتارهای زیست محیطی) را پیش‌بینی کند. و این از نظر آماری نمی‌تواند قابل اعتنا باشد.

سطح تحصیلات و رفتارهای زیست محیطی: با توجه به سطح سنجش متغیرها، از ضریب همبستگی تاوی بی‌کندال برای بررسی رفتارهای دو متغیر استفاده شد. نتایج حاصل از ضریب همبستگی تاوی بی‌کندال نشان داد که بین متغیرهای مورد بررسی یعنی رفتارهای زیست محیطی و سطح تحصیلات رابطه معنی‌داری وجود دارد. و سطح معنی‌داری ۰/۰۰ جهت این رابطه نیز مثبت و مستقیم است. یعنی به موازت افزایش سطح تحصیلات، رفتارهای مساعدی زیست محیطی نیز افزایش می‌یابد.

جدول شماره ۶ ماتریس همبستگی بین متغیرهای زمینه‌ای با رفتارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	درصد معتبر	مقدار آزمون	سطح معنی‌داری
جنسیت	رفتار زیست محیطی	۰/۰۵۳	-	۰/۰۴۰
تحصیلات	رفتارهای زیست محیطی	۰/۱۴۹	-	۰/۰۰

۶. بحث و نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان می دهد که بین رفتارهای زیست محیطی و مفهوم سبک زندگی رابطه معنا داری وجود ندارد. به این معنی که نمی توان با توجه به مفهوم سبک زندگی به سنخ شناسی رفتارهای زیست محیطی ساکنان کلان شهر رشت پرداخت. بطوری که بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق نشان دارد که بین میزان مطالعه و رفتارهای زیست محیطی و همچنین زمینه مورد مطالعه شامل (شعر، زمان، تاریخ و اجتماعی، سیاسی، فلسفی، روانشناسی... روزنامه، مجله) رابطه معنا داری وجود ندارد این احتمالا می تواند ناشی از این باشد که چیزی مربوط به محیط زیست در این حوزه وجود نداشته باشد. برای نمونه قسمت اعظم متون کلاسیک شامل شعر و نثر در زبان فارسی در حوزه نصایح اخلاقی، پند و اندرز می باشد و در دوره معاصر در پیوند با شرایط اجتماعی و سیاسی، بیشتر به روابط انسانها، حکومت و سیاست پرداخته است و مباحث زیست محیطی در مناسبات اجتماعی غایب بوده اند. و یا در ارتباط با رمان می توان گفت که بیشتر رمان های فارسی دارای مضامین عاشقانه هستند.

با آنکه نشریات در جوامع امروزی نقش مهمی در بازتولید و نشر اطلاعات دارند ولی یافته های حاصل از تحقیق نشان داد که بین رفتارهای زیست محیطی و مطالعه نشریات اعم از روزنامه، مجله، و همچنین وب رابطه معنا داری وجود ندارد که نشان از این دارد که نشریات در کشور به مسئله محیط زیست نمی پردازند یا اگر هم می پردازند دیر وقتی نیست که به این امر می پردازند. یا در ارتباط با مطالعه کتاب های آموزشی می توان گفت، با توجه به جوان بودن جمعیت کشور که اکثرا در سن تحصیل قرار دارند و همچنین گرایشی که امروزه نسبت به تحصیل در جامعه وجود دارد این انتظار وجود داشت که بین مطالعه منابع درسی در نهاد های رسمی آموزشی و رفتارهای زیست محیطی رابطه وجود داشته باشد ولی نتایج حاصل از تحقیق نشان می دهد که این انتظار با داده های حاصل از تحقیق همسو نیست. این مسئله بی ارتباط با این قضیه نیست که مباحث زیست محیطی در کتابهای آموزشی نهاد های رسمی کشور بیشتر ناظر بر شناخت زیست محیطی است تا سواد زیست محیطی و یا نحوه مواجهه با طبیعت، یافته های تحقیق میدی (۱۳۹۱) در باره جایگاه

حفاظت از محیط زیست و تنوع زیست محیطی در کتاب های پایه علوم دوره ابتدایی نیز ناظر بر این موضوع است.

این امر در ارتباط با رفتن به کلاس های آموزشی بیرون بعنوان یکی از معرف های سرمایه فرهنگی نیز مشاهده شد؛ این مسئله موید از این است که بین رفتارهای زیست و سرمایه فرهنگی رابطه وجود ندارد هرچند این احتمال نیز وجود دارد که محتوای کلاس های آموزشی ربطی به موضوع ما نداشته باشد. و همچنین در ارتباط با میزان گوش کردن به موسیقی و انواع آن و میزان تماشای فیلم و و نوع ژانری که تماشا می کنند با رفتار زیست محیطی رابطه ای مشاهده نشد. از یافته های این پژوهش می توان به این نتیجه رسید که بین داوری های ذوقی و رفتارهای زیست محیطی در شهرهای مثل رشت رابطه ای وجود ندارد. خصوصاً در ارتباط با تماشای فیلم می توان گفت با توجه به این که اکثر پاسخگویان خاطر نشان کرده بودند که بیشتر فیلم یا سریالهای تولید داخل را مشاهده می کنند این امر می تواند صادق باشد چرا که ما بجز فیلم نارنجی پوش داریوش مهرجویی فیلمی که محتوای زیست محیطی داشته باشد نداریم.

همچنین نتایج حاصل از بررسی رابطه بین رفتارهای زیست محیطی و فعالیت های مذهبی، رفتارهای زیست محیطی با مقصد مسافرت و محل اقامت در طول سفر رابطه ای یافت نشد. در ارتباط با گرایشات مذهبی می توان گفت که در آموزه های اسلامی محیط زیست زمینه ای است برای رابطه انسان با خدا و موهبتی است برای استفاده بشر، هرچند ما در اسلام با آموزههایی مانند اسراف نکردن یا رعایت حقوق حیوانات بر می خوریم ولی این مباحث در کنار احکام شرعی و اجتماعی دیگر پرورده نشده اند. این در حالی است که یافته های تحقیق نواح و فروتن کیا (۱۳۹۰) در ارتباط با میزان دینداری و رفتارهای زیست محیطی، نیز یافته های این پژوهش را تأیید می کند. شاید این گفته تیروش ساموئل در باره مذهب یهودیت «مذهب یهودیت تا همین اواخر توجه به مسائل زیست محیطی را امری کاملاً جدید تلقی می کرد» (کبین، ۱۳۸۳) در باره همه مذاهب صادق باشد. همچنین در ارتباط با گردشگری و مسافرت می توان گفت که مباحثی مثل سفر مسئولانه جائی در مناسبات اجتماعی و فرهنگی ما ندارد هرچند به نظر نمی رسد که این امر مختص به ساکنان شهر رشت باشد.

بنابراین نتایج این تحقیق را می توان این گونه تبیین کرد که محیط زیست در مناسبات اجتماعی مردمان شهر رشت جایگاه حاشیه ای دارد (هرچند که به نظر نمی رسد این مختص به کلان شهر رشت باشد) به این معنی که یا به محیط زیست پرداخته نمی شود و اگر هم پرداخته شود مانند (آلودگی هوا و یا کمبود آب)، نگاهی تکنوکرات است. مسائل زیست محیطی بسیار عمیق تر از آن هستند که بتوان با راه حل های موقتی جلو آنها را گرفت. « مفهوم محیط زیست برای بیش از سه دهه است که وارد فضای گفتمان معاصر شده است. » (بری، ۱۳۸۰). چیزی که مسلم است این است که مسئله محیط زیست از یک بحث قرن نوزدهمی میان نخبگان جوامع مسلط، به موضوعی برای مناقشه در عرصه عمومی تبدیل شده است این در حالی است که به نظر می رسد محیط زیست در جامعه ما هنوز امری نخبه گرایانه است. غایب بودن محیط زیست در مناسبات اجتماعی و سیاسی جامعه ما علاوه بر ریشه های تاریخی و اجتماعی آن بی ارتباط با نگاه ابزاری دولت نسبت به محیط زیست نیست. بهبه این معنی دولت بعنوان بزرگترین مجری پروژه های عمرانی در کشور در مواجهه با محیط زیست کمتر مسئولانه برخورد کرده به ارزیابی تأثیر طرح های عمرانی خود در محیط زیست پرداخته است. این نگاه ابزاری را می توان در غایب بود مفهوم محیط زیست و سواد زیست محیطی در نهاد های آموزشی و عرصه ای عمومی مشاهده کرد. بطوری که حتی زیر ساخت های لازم و کافی برای بازیافت، مواد زائد را فراهم نکرده است.

منابع

- اباذزی، یوسف و چاوشیان، حسن (۱۳۸۱). « از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی: رویکردهای نوین در تحلیل جامعه شناسی هویت اجتماعی»، نامه‌ی علوم اجتماعی، شماره ۲۰، ص ۲۷-۳.
- بک، الریش (۱۳۸۸). «جامعه درمخاطره جهانی»، ترجمه محمد رضا مهدزاده، تهران: کویر.
- کاستلز، امانوئل (۱۳۸۴) «عصر اطلاعات اقتصاد، جامعه و فرهنگ»، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ چهارم، تهران: طرح نو
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹) «جامعه شناسی»، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ ششم، تهران: نشر نی
- عقیلی، محمود و دیگران (۱۳۸۸) «سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی در شمال ایران» مجله کشاورزی و علوم طبیعی ویژه نامه

۱۲۲ تحلیل رفتارهای زیست محیطی ساکنان شهر رشت...

بنت، اندی (۱۳۸۶). « فرهنگ و زندگی روزمره»، ترجمه ی لیلا جو افشانی و حسن چاوشیان، تهران: نشر اختران.

تومه، ژرژ (۱۳۸۰). « توسعه فرهنگی و محیط زیست»، ترجمه ی محمود شارع پور، تهران: انتشارات باز.

جعفر صالحی، سحر (۱۳۸۸). « بررسی الگوهای رفتاری گردشگران در محیط زیست مقصد»، پایان نامه کارشناسی ارشد، راهنما: محمد فاضلی، دانشگاه مازندران: دانشکده علوم انسانی واجتماعی. حبیب پور، کرم و صفری شالی، رضا (۱۳۸۸). « راهنمای جامع تحقیقات پیمایشی در Spss»، تهران: انتشارات لویه - متفکران.

سالنامه آماری استان گیلان (۱۳۹۰)، مندرج در سایت درگاه ملی آمار ایران، www.amar.org.ir -

سیدمن، استیون (۱۳۸۶). «کشاکش آراء در جامعه شناسی»، ترجمه ی هادی جلیلی، تهران: نشرنی. فردوسی، سیما و مرتضوی، شهناز و رضوانی، نعیمه (۱۳۸۶). « رابطه ی بین دانش زیست محیطی و رفتارهای محافظت از محیط»، پژوهشنامه علوم انسانی، شماره ۵۳، صص ۲۶۶-۲۵۳. میبودی حسین، ۱۳۹۱ «بررسی جایگاه حفاظت از محیط زیست و تنوع زیست محیطی در کتاب های درسی علوم دروه ابتدایی» دانشگاه آزاد لاهیجان پایان نامه ای کارشناسی ارشد. بری، جان (۱۳۸۰). «محیط زیست و نظریه ای اجتماعی» ترجمه پویان حسن و نیره توکلی، تهران: سازمان حفاظت از محیط زیست.

ادهمی و اکبرزاده (۱۳۹۰). «بررسی عوامل فرهنگی موثر بر حفظ محیط زیست شهر تهران»، مجله مطالعات جامعه شناختی جوانان، شماره ۱، مطالعات جامعه شناسی و مطالعات فرهنگی بن سن جان (۱۳۸۲). «اخلاق زیست محیطی»، ترجمه محمد مهدی رستمی شاهرودی، تهران: سازمان حفاظت از محیط زیست.

نواح و فروتن کیا (۱۳۹۰). «بررسی رابطه میان دینداری با ارزشها و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر اهواز»، دانشگاه شهید چمران اهواز: دانشکده علوم اجتماعی و انسانی صالحی و امام قلیر (۱۳۹۱). «مطالعه تجربی رابطه آگاهی و رفتارهای زیست محیطی» مجله مسائل اجتماعی ایران سال سوم، شماره ۱، صص ۱۲۱-۱۴۷

Dunlap, R.E. & K.D. Van liere (1978) "the environmental paradigm: A proposed measuring instrument and preliminary rustle", journal of environmental education, 9: 10-19

Van Liere, K. D., & Dunlap, R. E. (1980). The social bases of environmental concern: A review of hypotheses, explanations and empirical evidence. Public Opinion Quarterly, 44, 181-197.

Dunlap, R. E. D. V. L. Kent, G. A. Mertig & R. E. Joens (2000) "Measuring Endorsement of the Environmental ecological paradigm: A Revised NEP scal ", Journal of social Issues, 56 (3):425-442

Faillo, E. A. and S. k. Jacobsen (1994) "Local Communities and Protected Areas: Attitudes of Rural Residents Towards Conservation Machailla National Park, Ecuador", Environmental Conservation, 22(3): 241-249

Mckibben (1999) 'Religion's role in saving the environment' American Academy of Arts and Sciences, no. 130

Haanpaa , Lena (2007) 'Consumers' green commitment: indication of a postmodern lifestyle'? International Journal of Consumer Studies, Volume 31

Szerényi,(2011) *Consumer behavior and lifestyle patterns of Hungarian students in view of environmental awareness*. Society and Economy, 33 (1). pp. 89-109

Stoddart, MarK .C. J and D.B. Tindall and Greenfield, Kelly L. (2012) "Governments Have the Power"? Interpretation s of Climate Change Responsibility and Solutions among Canadian Environmentalist s. Sage journals, organization and environment.vol.25

- Thomas M. Laidley (213) The Influence of Social Class and Cultural Variables on Environmental Behaviors, , Boston College.